

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлюється проблема використання сучасних технологій формування творчої особистості школяра та обґрунтовуються ефективні види педагогічної взаємодії у початковій школі.

Ключові слова: технології формування творчої особистості.

Постановка проблеми. Особливої актуальності на сучасному етапі розбудови нашої держави набувають проблеми формування творчої особистості. Це потребує розробки і впровадження нових педагогічних технологій. Зокрема, потребують подальшого вивчення питання застосування нових інноваційних методів навчання, які забезпечують набуття учнями творчих умінь, розвиток їхньої пізнавальної самостійності, індивідуальних творчих здібностей. У різних аспектах науковцями характеризуються зазначені проблеми та питання (Н.Вітковська, Д.Джола, А.Кіктенко, О.Пехота, В.Паламарчук, С.Рудаківська та ін.).

Метою статті є визначення шляхів використання сучасних технологій формування творчої особистості та обґрунтування ефективних видів педагогічної взаємодії педагога з молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу. Визнання учня головною дійовою фігурою навчально-виховного процесу, реалізація проблем творчого розвитку особистості потребують розробки педагогічних технологій метою яких є не тільки накопичення знань та вмінь, а й постійне збагачення творчим досвідом і формування механізму самоорганізації кожного учня [5, с.37].

У педагогічній науці й досі дискутується проблема, чи можна навчитися творчості, творчого мислення. Вчителі-практики доводять, що тільки в процесі самостійної діяльності в учня можуть бути сформовані навички безперервного

інтелектуального саморозвитку. Прийшовши до школи, діти повинні заглиблюватись в атмосферу творчості, пошуку нового, піддавати сумнівам усталені істини [1, с.4].

Створення такої атмосфери – справа складна, але необхідна. В науковій літературі знаходимо різні поняття: «педагогічне середовище пізнання» [4], «середовище продуктивного пізнання», «середовище учіння» [2]. Отже, вважається, що це середовище взаємодії інформаційного, психологічного, пізнавального, педагогічного аспектів. Завдяки збалансованості функцій того, хто навчається, і створюються комфортні умови для творчого розвитку дитини.

Основою успішного навчання та формування творчої особистості є наявність трьох складових інтелектуальної діяльності, спрямованої на засвоєння чогось принципово нового [5, с.37]:

- 1) високого рівня сформованості елементарних пізнавальних процесів;
- 2) високого рівня активного мислення;
- 3) високого рівня організованості і цілеспрямованості пізнавальних процесів.

Цього можна досягти за допомогою внутрішнього плану дій: планування, аналізу, рефлексії.

Учитель, вихователь повинні спрямовувати розвиток дитини за напрямками:

- а) дитина пізнає, сприймає та засвоює довкілля;
- б) дитина впливає на довкілля;
- в) дитина набуває здатності до орієнтації та саморегуляції, в неї формується особистий підхід до явищ, середовища, вчинків. А знання стають практично спрямованими. При цьому вчитель повинен виховувати культ знання, застосовуючи широку інформованість, тому що розвиток особистості породжує незалежність, свободу мислення.

Отже, вчитель повинен сам оволодіти моделлю продуктивного пізнання і впроваджувати її в своїй діяльності, пізніше її може бути покладено в основу розвитку творчого потенціалу учнів.

При цьому педагог повинен усвідомити зміст та значення кожної ланки моделі, бо за цим алгоритмом повинно відбуватися пізнання:

а) пізнання – знайомство з ідеєю, проблемою;

б) сприйняття – зіставлення нового зі своїм досвідом, переробка інформації;

в) засвоєння – зіставлення власного досвіду з досвідом довкілля, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, перегляд нагромадженого. наявних засобів, методів, бажання вдосконалити те, що вже існує;

г) вплив – вибір засобів, методів нової дії, реалізація, порівняння результатів особистісного впливу.

Важливим для вчителя є опанування вміннями ставити учня в такі умови, коли він самостійно прийматиме рішення.

У центрі уваги педагогів повинен перебувати не середній учень, а кожен школяр як особистість у своїй унікальності. Навчання повинно орієнтуватися на учня, який свідомо ставиться до різноманітних засобів пізнання.

Розвиток творчого потенціалу молодших школярів потребує впровадження нових дидактико-методичних засобів, що допомагають моделювати навчально-виховний процес, виходячи із поставленої мети.

Проаналізуємо деякі технології, які сприяють формуванню творчої особистості.

Початкова освіта є найпершою ланкою в системі загальноосвітньої підготовки. Вона забезпечує розвиток дитини, вміння читати, писати, знання основ математики, первинні навички користування книжкою, іншими джерелами інформації, формування загальних уявлень про світ, засвоєння норм загальнолюдської моралі, основ гігієни, вироблення перших трудових умінь. Саме у початковій школі формується навчальний потенціал особистості, закладаються духовні та емоційно-вольові якості дитини.

Якщо педагог не забезпечує кожному учневі можливостей максимального розвитку пізнавальних здібностей, глибокого і міцного оволодіння навчальним процесом, виникають глибокі деформації в розвитку і

становленні особистості. Тому необхідно використати всі можливі резерви кожної дитини для забезпечення гармонійного розвитку.

Саме в період початкового навчання дитині необхідна найпильніша увага, піклування та любов учителя. Якщо вчитель задовольнить цю потребу, то пробудить потяг до знань, повагу до себе. Тому уроки і позаурочну роботу в початкових класах треба будувати так, щоб діти відчували себе дослідниками, мали змогу зіставляти, порівнювати, шукати і знаходити істину. Отже, мета сучасної початкової школи – забезпечити подальше становлення особистості дитини, цілеспрямовано виявляти і розвивати здібності, формувати вміння і бажання вчитися, тож дуже важливо відчуті її індивідуальність, відшукати ті методичні форми, що сприятимуть збагаченню і розвитку творчого потенціалу, розкриттю здібностей дитини, бажанню і вмінню вчитися, відчувати радість пізнання.

Таким чином, урок являє собою дослідницький майданчик, де вчитель і учень стають свідками великої педагогічної таємниці: народжується творчість дитини. Розвиток творчого мислення, різних видів пам'яті, уяви та фантазії, комунікативно-творчих здібностей – завдання, які намагаються розв'язувати творчі педагоги на кожному уроці. Адже потенціал творчості дитини неосяжний і безмежний, треба тільки допомогти їй розкрити в собі ці джерела творчості, спрямувати їх.

Розвиток творчих здібностей учнів насамперед передбачає впровадження в навчальну практику гуманістичного принципу організації освіти, коли в центрі навчально-виховного процесу знаходиться особистість учня з її потребами, інтересами і можливостями, а вчитель з набором педагогічних форм, методів і засобів виконує таку функцію, яка не допустить згубної дії зовнішніх чинників на розвиток творчих здібностей учнів, і певною мірою стимулює останні. Проте, визнання пріоритету освітніх інтересів учнів саме собою не забезпечує створення комплексу необхідних умов для ефективного розвитку у них творчих здібностей. Перш за все, потрібно погодитись з тим, що кожній дитині властиві тільки їй притаманні освітні запити. Більше того, учні відрізняються не тільки освітніми інтересами, а й можливостями: рівнем і

темпом засвоєння знань і опанування уміннями. Тому будь-яке усереднення в навчанні як на змістовому, так і на процесуальному рівні є насильство над психікою дитини, гальмом у розвитку її творчих здібностей.

Науковці та педагоги-практики погоджуються, що сучасний навчальний процес має будуватись не на протиставленні інформаційної і творчої функції навчання, а на засадах глибокого й ефективного їх поєднання. Педагогічна теорія і практика свідчать, що знання, отримані механічно, фактично, не можна використати з метою продукування нових знань, тобто, в творчій діяльності. У зв'язку з цим тільки дослід, уміле спостереження, дослідження об'єктів у їх взаємозв'язку сприяє засвоєнню реальних фактів і розвиває здібність до самостійної думки [6].

Загальний педагогічний прогноз розвитку пізнавальної діяльності учнів повинен точно розраховувати її перехід від репродуктивного рівня до репродуктивно-творчого, а від репродуктивно-творчого до творчого. Такий перехід виявиться цілком можливим за умови, коли учні матимуть відповідний обсяг знань, умінь і навичок, зокрема репродуктивні і творчі, а також умітимуть самостійно одержувати їх. Підготовленість учнів повинна виражатись в уміннях розпізнавати, глибоко розуміти і осмислювати інформацію; систематизувати, відбирати найістотніше, головне і запам'ятовувати його; відтворювати і застосовувати одержані знання на практиці; переносити ці знання на пізнання інших явищ і процесів. Важливо при цьому відзначити, що процес навчання в цих умовах будують так, щоб перцептивні (зорові, слухові, тактильні та інші) й словесно-логічні (порівняння, аналіз, синтез, абстрагування) операції спонукали учнів до активної пізнавальної діяльності, щоб у процесі цієї діяльності народжені в учнів нові ідеї, думки, судження проривалися з підсвідомості і ставали результатами їхньої самостійної пошукової роботи. Для цього на уроці створюють невимушену, але діяльну обстановку, атмосферу творчої взаємодії вчителя й учнів [7, с.54].

Як відомо, в основі творчої діяльності людини лежить здатність переносити способи розв'язання тих чи інших завдань на умови проблемної

ситуації, що постала перед нею. Тому в інтересах розвитку творчих здібностей особистості її навчання має будуватися таким чином, щоб засвоювалась не форма, а зміст. Таким чином, розвитку творчості сприяє реалізація принципу радості напруження. Учитель не передає учням «готові» знання, не пропонує стандартних рішень, не підкреслює окремих авторитетних поглядів, а створює атмосферу бачення конфліктних ситуацій, логічних суперечностей, заохочує оригінальні судження. Учитель будує навчальний процес так, щоб учні активно заглиблювалися в пошук, втручалися в розгляд проблеми, усвідомлено приймали багатоваріантні розв'язки і на основі порівняння й зіставлення обирали оптимальні. В кінцевому підсумку з'являється варіант розв'язання, що є продуктом колективної творчості. У процесі такого навчання вчитель озброює учнів механізмом мислительного процесу, навчає послідовно виконувати мислительні операції, разом з ними намічає основні етапи, стадії пізнавального пошуку, активізує діяльність думки й почуттів. Учитель допомагає учням не підказками всього ходу розв'язку, а вказує лише орієнтири, спрямовує хід думки так, щоб основну частину пошукового процесу вони виконали самі. В цьому разі вчитель навчає способів розуміння суті поставленого завдання і, спираючись на це, розгортає на уроці такі діалоги, під час яких формується уже колективне творче мислення. Звичайно, атмосферу колективного творчого пошуку на уроці може створити вчитель, який вільно володіє психолого-педагогічним механізмом пізнання, наділений дидактичним чуттям, глибиною й багатством почуттів і переживань [8, с.8].

Свого часу вважалося, що будь-яка проблемна ситуація є неодмінною умовою, за якої мислення індивідуума набуває властивості продуктивності. Звідси, педагогічними засобами розвитку творчих здібностей передбачалась постановка перед учнями проблем в послідовності з наростаючою складністю. Згодом стало очевидним, що проблемна ситуація, внесена в учнівський колектив ззовні, не завжди достатньою мірою активізує творче мислення школярів. Для цього є декілька причин. Справа в тому, що те, котре видається проблемним для вчителя, може бути не проблемним для конкретного учня. У зв'язку з цим потрібно прагнути, щоб учні самостійно знаходили власні

проблеми. Останнє легше дається, якщо проблеми беруться з реального життя, мають суспільне значення. З іншого боку, серйозний підхід до учнівських творчих робіт формує у них усвідомлення значущості розв'язуваних проблем. Для міцного засвоєння знань потрібно декілька разів повторити факти, що вивчаються. Разом з тим, кожне чергове повторення сприяє виробленню звички до механічної дії, а отже, гальмує розвиток творчих здібностей учнів. Для того щоб вийти з даної суперечності необхідно, щоб кожне чергове повторення фактів, що вивчаються, дещо відрізнялося від їх попереднього представлення, але не надто, бо в такому разі ускладнюється процес перенесення.

Розвитку творчих здібностей учнів сприяє також упровадження відкритих методів навчання, що передбачають дискусії, оригінальні експерименти, учнівські проекти тощо. Дбаючи про розвиток творчих здібностей учнів, маємо вчити їх не тільки тому, як розв'язувати ті чи інші проблеми, а й тому, де можна знайти відповідь на поставлені запитання. Уже в молодшому шкільному віці учні мають вміти користуватися довідковою літературою, знати, кому яке запитання можна поставити [10].

Завдання розвитку творчих здібностей учнів висувають певні вимоги до запитань вчителя. Встановлено, що на розвиток творчих здібностей школярів позитивно позначаються відкриті запитання, які мають декілька варіантів відповіді. У системі творчого навчання по-іншому оцінюють значення помилки, допущеної учнем. Значна увага має приділятися дидактичній функції сумніву в процесі творчого пошуку. Сумнів має розглядатися, як пересторога від помилки.

Одним із важливіших положень творчого навчання є теза про те, що оригінальну ідею не можна отримати шляхом дедуктивних умовиводів, за допомогою чітких алгоритмів. Отже, вчитель, запропонувавши учням творчу задачу, не має права залишити їх сам на сам з нею. Тим часом, втручання вчителя у творчий пошук учнів має бути ледь помітним, обережним, зваженим, таким, щоб наштовхнути їх на власні розв'язки, а не насаджувати свій. На

жаль, на практиці завжди набагато легше сказати учневі, що робити, як думати, ніж віднайти ефективні засоби, які б спонукали його до цього.

Першою сходинкою на шляху створення творчої атмосфери є розвиток почуття психологічного захисту в дітей: до думок, які висловлюються учнями, потрібно ставитися з повагою. Школяр має впевнитися у власних силах продукувати оригінальні і правильні ідеї. Без такої впевненості дитяча думка завжди буде скутою, а отже, втрачатиме оригінальність. Педагог має так спланувати навчальний процес, щоб учні могли висловлювати власні думки про прочитане, почуте, зроблене тощо. А це може бути лише за умови, коли вчитель не нав'язує учням свою думку чи думку автора прочитаного тексту, розглянутої картини, прослуханої мелодії тощо [9].

Творча атмосфера в класі певною мірою забезпечується наданням учням широких можливостей; це особистий приклад вчителя у творчому підході до розв'язання тих чи інших класних проблем, це не імперативний, а інструктивний стиль спілкування з учнями; це результат глибокого знання вчителем структури і розуміння психологічної сутності творчого процесу. Таким чином, в основі творчого процесу лежать як алгоритмічний (логічний), так і евристичний (інтуїтивний) компоненти.

Особливістю творчих завдань є відсутність у них вказівок на ті структурні елементи знань, якими учень має скористатися у ході розв'язання.

Методологія виконання таких завдань ґрунтується на певній системі категорій творчої діяльності. Першою з них є поняття «здогадка». Коли суб'єкт розв'язує проблему, то першим кроком є інтуїтивна здогадка про можливість розв'язання цієї проблеми. Інтуїтивна здогадка – необхідний елемент у розв'язанні творчої задачі. Вона полягає в тому, що учень повинен зрозуміти, побачити, які елементи знань використати. Такий підбір здійснюється відповідно до закономірностей логічного мислення, але, як правило, механізм цього вибору не розгортається в усвідомленому логічному вигляді, а з'являється відразу як щось інтуїтивно очевидне. Тільки після цього учень на основі відображеної в інтуїтивній здогадці закономірності розпочинає розв'язання.

Технологія створення психологічних умов підготовки школярів до творчої діяльності тісно переплітається з іншими технологіями, проте можна визначити такий алгоритм дій [3]:

- діяльність учня не повинна регламентуватись, а її процес повинен бути організований так, щоб у ньому були елементи творчості, які передбачають комбінування, аналогізування, універсалізацію, випадкові видозміни;
- потрібно викликати інтереси, крізь які проходять усі зовнішні впливи, породжуючи внутрішні стимули, що й є збудниками активної особистості.

Поряд з цим інтереси виступають важливою умовою творчої діяльності.

У дитини з'являється захопленість, потяг проникнути у сутність того, що пізнається. Воля, уважність, почуття індивіда пошук зливаються воедино, а творча діяльність стає потребою особистості. Важливу роль у стимуляції в учнів початкових класів інтересу до праці відіграють завдання:

- підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування, пошуку;
- створення умов для розвитку ситуативного інтересу, який відіграє роль стартового механізму в здійсненні діяльності;
- використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності учнів, їх творчих можливостей;
- розв'язання творчих завдань.

Проте слід зауважити, що одне й те саме завдання може стимулювати розвиток творчих можливостей одних учнів і гальмувати – інших. Тобто для одних це завдання – творче, а для інших – навчальне. Це залежить від розвитку школярів. Майстерність педагога і полягає в тому, щоб усіх учнів залучити до розв'язання різноманітних творчих завдань.

Висновки. Сучасний освітній процес має відповідати новій педагогічній парадигмі, спрямованій на розвиток духовної і творчої сутності об'єкта

навчання. Головна мета навчання – збереження і розвиток творчого потенціалу особистості: традиційно-інформаційної та інноваційно-творчої.

Повноцінний розвиток творчих здібностей молодших школярів може забезпечити така організація навчання, яка передбачає залучення учнів до наукового пошуку і використання отриманих знань на практиці.

Однією з головних умов розвитку творчих здібностей учнів є створення творчої атмосфери в класі, тобто, такої обстановки, яка благотворно впливає на появу нових, оригінальних ідей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Битюков К.О., Кочетков И.Б. Школа учебы и школа творчества / К.О. Битюков, И.Б. Кочетков. – Л.: ЛГПИ, 1990. – 111 с.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання / Г. Ващенко. – К.: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
3. Вержиховская А.Т., Литвинова Н.И., Ходочок А.В. Психологические условия подготовки школьников к творческой деятельности / Т.А. Вержиховська, Н.И. Литвинова, А.В. Ходочок //Психология. Вып. 37. – 1997. – С.20-24.
4. Данюшенков В.С. Теория формирования активности личности Школьника / В.С. Данюшенков //Наука и школа. – 1999. - №2. – С.39 – 46.
5. Дараган О. Розвитку мислительної активності сприяє психолог / О.Драган //Рідна школа. – 1997. - №6. – С.37.
6. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. /О.М.Пехота, А.З.Кіктенко та ін. – К.: А.С.К., 2004. – 256 с.
7. Паламарчук В., Рудаківська С. Від творчої особистості до нових технологій навчання / В. Паламарчук, С. Рудаківська //Рідна школа. – 1998. - №2. – С.52-62.
8. Федотова Н. Цікаві задачі з природничим змістом / Н. Федотова //Початкова школа. - 2000. - № 6. - С. 8-10.

9. Формирование эстетической культуры младших школьников: Из опыта работы /Сост. Н.С. Витковская, А.Б. Щербо, Д.Н. Джола. - К.: Рад. школа, 1980. - 196 с.
10. Шамова Т.И. Активизация учения школьников / Т.И. Шамова. – М.: Просвещение, 1989. – 134с.

Денисенко В.В.

*ПУТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ
ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ*

Статья посвящена проблеме использования современных технологий формирования творческой личности школьника и обосновываются эффективные виды педагогического взаимодействия в начальной школе.

Ключевые слова: технологии творческого формирования личности.

Denysenko V.V.

*FORMING A CREATIVE PERSONALITY IN THE PEDAGOGICAL PROCESS
PRIMARY SCHOOL*

The article deals with the use of modern technologies forming a creative child's personality and justify effective kinds of pedagogical interaction in elementary school.

Keywords: creative technology identity formation.